Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 20.051.186 Карпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору політичних наук, професору,
професору кафедри політичних наук
Климончуку Василю Йосифовичу

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата політичних наук, доцента, доцента кафедри політичних наук
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника
Матвієнків Світлани Миколаївни
на дисертацію Кобця Тараса Анатолійовича
«Політико-інформаційний складник когнітивної безпеки сучасної України»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки
зі спеціальності 052 Політологія

Актуальність дисертаційного дослідження. В умовах Війни за Незалежність України питання захисту суспільної свідомості від інформаційно-психологічного впливу набуло значення стратегічного пріоритету. Інформаційний простір перетворився на простір сучасного протистояння, де дезінформаційні кампанії, маніпулятивні наративи, технології дипфейків та алгоритмічна персоналізація контенту системно спрямовуються проти когнітивної стійкості суспільства, легітимності державних інституцій та міжнародної підтримки України.

Обрана тема дисертаційного дослідження «Політико-інформаційний складник когнітивної безпеки сучасної України» є надзвичайно актуальною як у науковому, так і в практично-державному вимірах. В українській політичній науці когнітивна безпека досі розглядалася переважно

фрагментарно: або в межах ширших досліджень інформаційної безпеки, або крізь суто технологічну чи правничу призму. Дисертант робить спробу подолати цей розрив і концептуалізувати когнітивну безпеку як самостійний стратегічний напрям, що і визначає наукову цінність наукової роботи.

Здобувач влучно зауважує, що «когнітивна безпека набуває особливої актуальності в контексті гібридної агресії, коли поряд з традиційними військовими діями застосовуються інформаційні, дипломатичні та фінансові важелі впливу» (с. 36). Саме ця теза визначає логіку всього дослідження і обґрунтовує його невідкладну суспільну необхідність.

Актуальність дослідження посилюється також потребою розробки державної стратегії когнітивного захисту – дослідник констатує «фрагментарність політики в цій сфері, відсутність системного нормативного забезпечення, низький рівень координації між суб'єктами безпекового середовища» (с. 23), що і стає відправною точкою для розробки практичних рекомендацій.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі політичних наук Карпатського національного університету імені Василя Стефаника в рамках наукової теми «Трансформація сучасної політичної системи України: внутрішньополітичні виклики та зовнішні впливи» (держреєстрація 0117U004396). Тема дисертації затверджена Вченою радою університету (протокол № 09 від 01 листопада 2022 року), що підтверджує її відповідність пріоритетним напрямам української політичної науки в галузі безпекових студій, стратегічних комунікацій та захисту демократичних інститутів.

Наукова новизна основних положень та одержаних результатів. Наукова новизна дисертаційного дослідження Т. А. Кобця вирізняється чіткою артикуляцією та послідовністю обґрунтування, що привертає увагу своєю концептуальною цілісністю.

Позитивно відзначаємо, що вперше в українській політичній науці обґрунтовано концепт когнітивного суверенітету як стратегічної мети безпекової політики. Запропоноване трактування когнітивного суверенітету як «стратегічної спроможності держави й суспільства зберігати автономність формування колективних смислів, оцінок і ціннісних орієнтацій» (с. 197) є методологічно виправданим та термінологічно самостійним щодо інформаційного суверенітету.

Заслуговує на увагу й те, що у розділі 4 дисертант виразно розмежовує когнітивний суверенітет та інформаційний суверенітет, пояснюючи, що перший «фокусується на «кінцевій точці» впливу – тому, як інформаційні потоки перетворюються на переконання, емоційні реакції та поведінкові установки» (с. 197). Такий підхід логічно вибудовує ієрархію понять і відкриває простір для подальших наукових розробок.

Важливим науковим здобутком є запропонована структурно-функціональна модель когнітивної безпеки України, що охоплює блоки когнітивної стійкості, публічної комунікації, інформаційного захисту, наративної стратегії, освітньо-просвітницької діяльності та міжнародної координації. Модель має виразне прикладне спрямування і може бути використана органами державної влади для стратегічного планування у сфері когнітивної безпеки.

Суттєвим є й удосконалення класифікації когнітивних загроз за джерелом походження, рівнем реалізації, масштабом, інструментами та ефектом підриву стійкості (с. 191–192), а також компонентної моделі забезпечення когнітивної безпеки через нормативно-правовий, освітній, комунікаційно-інституційний та технологічний блоки.

Ступінь обґрунтованості й достовірність основних наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукові положення дисертації відзначаються належним рівнем обґрунтованості та широкою джерельною базою: список використаних джерел нараховує 275 позицій, з-поміж яких 86

– іноземними мовами, що свідчить про залучення актуальних міжнародних досліджень у галузі когнітивної безпеки, гібридних конфліктів та стратегічних комунікацій.

Достовірність результатів забезпечується комплексним методологічним інструментарієм: системним, порівняльним, структурно-функціональним, дискурс-аналітичним, темпоральним та неоінституційним методами. Дослідник вміло поєднує теоретичні узагальнення з емпіричним матеріалом, спираючись на дані соціологічних досліджень (Центр Разумкова, Sociological Group «Rating», ГО «Детектор медіа»), аналітичні звіти Центру протидії дезінформації при РНБО, моніторингових платформ StopFake, EDMO, а також дані NATO ACT і CSIS.

Виважений підхід до побудови аргументації простежується, зокрема, у підрозділі 4.1 (с. 147–159), де автор спирається на порівняльний аналіз стратегій когнітивної безпеки США та Естонії, підкріплений конкретними показниками: рівнем задоволеності адміністративними послугами (83% в Естонії), індексом цифрового врядування (0,74 проти 0,61 ОЕСР) та медіаграмотності українців за 2022–2024 рр. (с. 154). Така операціоналізація аналізу є методологічно коректною та підвищує достовірність висновків.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів дослідження. Теоретичне значення дисертації полягає у концептуальному збагаченні понятійного апарату української політичної науки у сфері безпекових студій. Здобувач системно осмислює когнітивну безпеку як міждисциплінарний феномен, що поєднує інформаційний, психологічний, комунікативний та інституційний виміри, а отримані теоретичні результати можуть слугувати основою для подальших досліджень у галузі безпекових студій, політичної комунікації та політичної психології.

Практична цінність роботи є очевидною, оскільки, сформульовані рекомендації щодо формування системи когнітивного моніторингу, розвитку медіаграмотності, побудови стратегічних наративів, вдосконалення

законодавчого забезпечення у сфері протидії ІПсО можуть бути безпосередньо використані органами державної влади, аналітичними центрами та медіаструктурами. Дисертація містить конкретні пропозиції щодо адаптації успішних моделей когнітивної безпеки США та Естонії до українського безпекового контексту (с. 196–197).

Результати дослідження можуть бути інтегровані в навчальний процес вищої школи під час викладання дисциплін «Інформаційна безпека», «Гібридна війна», «Медіаграмотність», «Політична психологія», «Стратегічні комунікації», а також використовуватися у підготовці фахівців у сфері політичної науки, публічного управління, національної безпеки та міжнародних відносин.

Характеристика основних положень роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, що поділяються на дванадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи – 238 сторінок, основного тексту – 178 сторінок. Структура відповідає меті й завданням дослідження, кожен розділ логічно продовжує попередній.

Перший розділ «Теоретико-концептуальні засади когнітивної безпеки в науці» (с. 35–68) містить ґрунтовний міждисциплінарний огляд наукового доробку. Автор переконливо доводить, що «поняття «когнітивна безпека» є багатогранним» (с. 46) і потребує аналізу крізь психологічний, соціологічний, технологічний, економічний, політологічний та інформаційний підходи, що відображено на рис. 1.2. Аналіз праць Г. Почепцова, Л. Бєлкіна, Н. Зубар, К. Бейкера та інших формує надійний теоретичний фундамент для наступних розділів.

Другий розділ «Когнітивна безпека українського суспільства в умовах гібридного протистояння» (с. 69–105) комплексно аналізує загрози когнітивній безпеці. Зокрема, в підрозділі 2.1 автор систематизує загрози за характером реалізації (реальні, потенційні, здійснені, уявні), ступенем шкоди та ймовірністю настання (с. 73–74), що утворює чітку класифікаційну

матрицю для подальшого аналізу. Дослідження підрозділу 2.3 щодо когнітивної війни як самостійного домену конфлікту є методологічно виправданим і свідчить про глибоке розуміння предмета.

Третій розділ «Інформаційні спеціальні операції та технології когнітивного впливу» (с. 106–145) вирізняється прикладним характером. Особливо цінним є порівняльний аналіз технологій пропаганди та ІПсО за масштабом, каналами поширення та методами впливу (с. 193–194), що дозволяє розмежувати їхні функціональні ролі в гібридному протистоянні.

Четвертий розділ «Модель формування когнітивної безпеки сучасної України» (с. 146–189) є концептуально найвагомішим. Аналіз взаємозв'язку між когнітивною безпекою та легітимністю влади (с. 147–159), дослідження впливу національної ідентичності на когнітивну стійкість (с. 161–169) і обґрунтування резильєнтності як захисного механізму (с. 170–189) формують цілісну авторську концепцію і забезпечують прикладну значущість роботи.

Повнота викладу положень дисертації в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Матеріали дисертації викладені у 13 наукових публікаціях: 5 статей у фахових виданнях України категорії Б, 1 стаття у виданні, що індексується в Scopus (Ianna Journal of Interdisciplinary Studies, 2026), 1 стаття, яка додатково відображає результати дослідження, та 6 тез доповідей на українських і міжнародних науково-практичних конференціях (Івано-Франківськ, Стокгольм, Рига). Зміст публікацій повністю відповідає результатам дисертаційного дослідження, їхня кількість і якість відповідають вимогам МОН України.

Відсутність порушення академічної доброчесності. У процесі ознайомлення з дисертаційною роботою порушень принципів академічної доброчесності не виявлено. У тексті дисертації дотримано вимог щодо самостійності викладу, коректного оформлення цитувань і посилань, належного представлення результатів інших дослідників. Здобувач

власноруч підтвердив авторство роботи відповідним підписом на титульній сторінці.

Дискусійні положення та рекомендації щодо змісту дисертації. Дисертаційне дослідження Кобця Т. А. справляє позитивне враження як з огляду на логіку викладу, так і з позицій наукової новизни та прикладної цінності. Разом із тим, деякі положення можуть бути предметом наукової дискусії або уточнення в майбутніх публікаціях:

1) у підрозділі 1.1 (с. 35–50) широкий огляд суміжних підходів до когнітивної безпеки, попри свою інформативність, подекуди перетворюється на компілятивне перерахування позицій різних авторів без виразної авторської оцінки. Часом непросто відстежити, яку саме власну позицію зайняв дисертант стосовно дискутованих визначень. Доцільним видається чіткіше виокремлення авторського трактування терміну «когнітивна безпека» як підсумкового відносно розглянутих дефініцій, а не лише у рамках узагальнень, де когнітивна безпека тлумачиться як «інтегрований підхід до забезпечення захисту особистості та соціуму від інформаційно-психологічних маніпуляцій» (с. 43);

2) у підрозділі 1.2 (с. 51–68) дисертант звертається до широкого кола теоретичних підходів – від М. Фуко та Ю. Габермаса до Т. Парсонса. Проте перехід між цими концептуальними системами подекуди є надто стрімким. Зокрема, на с. 55 цитується положення Ю. Габермаса про комунікативну дію, яке, однак, у подальшому тексті підрозділу не отримує аналітичного розгортання стосовно механізмів когнітивної безпеки. Рекомендуємо або глибше операціоналізувати залучені теоретичні концепти, або обмежити їхнє коло на користь детальнішого аналізу тих, що безпосередньо обслуговують головний аргумент підрозділу;

3) у підрозділі 2.1, розглядаючи загрози штучного інтелекту, зокрема дипфейків (с. 75–76), автор класифікує їх переважно описово. Водночас у науковому дискурсі 2025–2026 рр. активно обговорюється питання агентних

ШІ-систем (AI agents) як нового класу когнітивних загроз, значно небезпечнішого від пасивних дипфейків. Включення цього аспекту до класифікації посилило б актуальність і повноту аналізу; практично доречним є також посилання на відповідні положення EU AI Act (2024), що дисертантом не здійснено, попри широке залучення інших нормативних документів ЄС;

4) у підрозділі 4.3 (с. 170–189), присвяченому когнітивній резильєнтності, автор ґрунтовно аналізує емоційні стани суспільства за даними опитувань (с. 173–174) та вводить поняття «когнітивний опір» (с. 177). Однак між цим описово-соціологічним матеріалом і стратегічними рекомендаціями, сформульованими в кінці підрозділу, відсутній прозорий аналітичний перехід. Рекомендуємо чіткіше показати, як саме виявлені закономірності (зниження рівня медіаграмотності, емоційна втома) безпосередньо живлять запропоновані стратегічні підходи до формування резильєнтності.

Висловлені зауваження мають рекомендаційний характер і жодним чином не применшують загальної наукової вагомості та прикладної значимості дисертації. Вони радше вказують на перспективні напрями подальшого дослідницького пошуку.

Загальний висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертаційне дослідження Кобця Тараса Анатолійовича на тему «Політико-інформаційний складник когнітивної безпеки сучасної України» є завершеним самостійним науковим дослідженням, що має актуальне науково-практичне спрямування та суттєве значення для розвитку української політичної науки. У роботі представлено цілісну концептуальну модель когнітивної безпеки, визначено ключові загрози та механізми їхньої нейтралізації, обґрунтовано прикладні рекомендації для державної безпекової політики в умовах Війни за Незалежність України. Наукові положення, висновки і рекомендації мають достатній ступінь новизни,

обґрунтованості та практичної значущості; вони підтверджені на основі широкої джерельної бази, коректних методів аналізу та результатів, оприлюднених у публікаціях здобувача.

Робота виконана відповідно до вимог, визначених наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 (із внесеними змінами), а також згідно з «Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), що дає всі підстави вважати: дисертант заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія.

Рецензент:
кандидат політичних наук, доцент
доцент кафедри політичних наук
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника Світлана МАТВІЄНКІВ